

Väärä aika tulla kuulluksi

Loppuvuodesta 2021 saimme ilouutisen. Pohjoismaiden ministerineuvosto oli myöntänyt rahoituksen pohjoismais-venäläiselle yhteiskehittämishankkeellemme *Time to Get Heard!* [*Aika tulla kuulluksi!*] *Co-creating avenues for youth participation for socially sustainable child protection services*. *Aika tulla kuulluksi!* -hankkeen keskeinen päämäärä oli vahvistaa lastensuojelusta itsenäistyneiden nuorten osallisuutta lastensuojelun ja jälkihuollon palveluissa Suomessa, Norjassa ja Venäjällä. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen hengessä tavoitteena oli luoda uudenlaisia keinoja näiden nuorten äänen kuulumiselle heitä koskevassa päätöksenteossa ja tukijärjestelmässä, jotta tuki vastaisi paremmin heidän tarpeisiinsa. Näin palvelujärjestelmä olisi sekä sosiaalisesti että eettisesti kestävämpi.

Ajattelimme, että pureutumalla rakenteellisiin esteisiin, jotka rajoittavat nuorten äänen kuulumista ja kehittämällä nuorten omasta näkökulmasta mielekkäitä keinoja tulla kuulluksi, voimme palveluiden ohella vaikuttaa myös näiden nuorten toimijuuden vahvistumiseen. Keskeistä oli yhteiskehittäjyyden ajatus: kolmen maan nuoret itse aktiivisesti kokemuksiaan vaihtaen ideoisivat uusia keinoja vaikuttaa. Aikuistoimijoiden rooliksi jäisi tilan tarjoaminen tälle ideoinnille ja niiden eteenpäin viennissä avustaminen.

Aika tulla kuulluksi! pohjasi aiempiin venäläiseen lastensuojeluun ja nuorten hyvinvointiin pureutuneisiin tutkimushankkeisiimme, joissa teimme kanssa- ja vertaistutkimusta yhdessä venäläisten lastenkodeista, sijaisperheistä tai lapsikylistä itsenäistyneiden nuorten kanssa. Analyseissämme olemme keskittyneet tutkimukseen osallistuneiden nuorten toimijuuteen omassa arjessaan ja suhteessa tulevaisuuteensa sekä tuottaneet tietoa siitä, minkälaiset seikat – makrotasoisista rakenteista nuorten lähipiiriin – vaikuttavat nuorten tulevaisuuden valintoihin sekä heidän kokemukseensa omasta toimijuudestaan.

Olemme todenneet, että Venäjän kontekstissa sijaishuollossa asuneet nuoret saavat monenlaisia materiaalista tukea valtiolta, mutta samaan aikaan heidän valintansa ja toimijuutensa ovat monella tapaa rakenteiden rajoittamia. Mitä heiltä usein puuttuu, on henkilökohtainen tuki valintojensa ja päätöksensä tueksi. Näillä päätöksillä – esimerkiksi koulutusvalinnoilla – on kauaskantoisia seurauksia haavoittuvassa asemassa olevien nuorten tulevaisuuden suhteen: heillä ei ole samalla tapaa ”varaa tehdä virheitä”, kuten monilla vanhempiensa kanssa asuvilla nuorilla, jotka saattavat palata kotiin pohtimaan valintojaan uudelleen. Sen sijaan, että

venäläisnuorille tarjottava tuki kannustaisi uskomaan omiin haaveisiinsa, se pikemminkin ohjaa nuoria stereotyyppisille ja usein alemmille koulutus- ja ammattipoluille, koska heidän ei uskota pärjäävän jatko-opinnoissaan. Valtaosa tutkimukseemme osallistuneista nuorista päättikin koulunsa yhdeksään luokkaan ja jatkoi ammattikouluun korkeakouluopinnot mahdollistavan yhdentoista koululuokan sijaan. Harvalla nuorella on myöskään resurssija lähteä kauemmas opiskelemaan, joten valintoja ohjaa paikallinen koulutustarjonta.

Yksi tutkimukseemme tärkeistä tuloksista oli se, että nuorilla, jotka luottivat tulevaan ja omiin kykyihinsä vaikuttaa valintoihinsa, oli jonkun läheisen aikuisen tuki. Tämä saattoi olla sijaisvanhempi, isovanhempi, sosiaalityöntekijä tai järjestön kautta löytynyt tukihenkilö. Tärkeintä oli, että nuorella on joku, kehen luottaa ja kenen kanssa keskustella tulevaisuudesta ja siihen liittyvistä valinnoista. Tämä luotettu henkilö tarjoaa tarvittavan tiedon nuoren valintojen pohjaksi, mikä vaatii sen, että hän kuulee ja tietää nuoren tarpeet ja toiveet sekä kykenee realistisesti arvioimaan – ei aliarvioimaan! – nuoren resurssit. Tärkeää on tukea nuoren omaa kokemusta toimijana ja päätöstentekijänä, ja näin vahvistaa tämän uskoa siitä, että hän kykenee vaikuttamaan omaan elämänsä kulkuaan. Valitettavasti tämänkaltaisen tuki puuttui monelta venäläisnuorelta. Myös heidän mahdollisuutensa vaikuttaa tähän tukijärjestelmään olivat pienet.

Näihin tuloksiin pohjaten halusimme jatkaa yhteistyötämme venäläisten kansatutkijanuorten sekä järjestökumppanimme kanssa, jotta voisimme vaikuttaa venäläiseen tukijärjestelmään. Lasten ja nuorten kuuleminen on Venäjällä aliehdotettu, mutta kuten olemme tutkimukseemme todenneet, maassa meneillään oleva lastensuojelu-uudistus oli avannut mahdollisuuden ikkunan muutoksille. Paikallistasolla oltiin kiinnostuneita niin lastensuojelujärjestöjen kansainvälisessä yhteistyössä kertyneestä ammattitaidosta kuin nuorten kokemuksista. Suomessa tutustuimme nuorten itsensä perustamaan Osallisuuden aikaan, joka on lastensuojelun palveluja asiakasnäkökulmasta kehittävä järjestö. Osallisuuden aika tuottaa tietoa lastensuojelun asiakasnuorten näkemyksistä heitä koskevista palveluista ja vie tätä tietoa eteenpäin päättävälle tahoille. Järjestössä toimii Nuorten kehittäjäryhmä, jonka kautta asiakasnuoret osallistuvat lastensuojelun palveluiden yhteiskehittämiseen ja näin saavat äänensä kuuluviin. Järjestö on löytänyt paikkansa suomalaisen lastensuojelun kehittämisessä, mutta se on ainoa laatuaan pohjoismaisessakin kontekstissa. Tämän asiantuntijuuden äärelle päätimme koota venäläiset kumppanimme ja uusia norjalaisia yhteistyötahoja. Näin syntyi idea yhteiskehittämishankkeesta nuorten oman äänen vahvistamiseksi lastensuojelussa Euroopan pohjoisessa.

Tämä aloite eli *Aika tulla kuulluksi!* -hanke sai pohjoismaisen rahoituksen. Tarkoituksenamme oli aloittaa työpajasarja, johon osallistuisi lastensuojelusta itsenäistyneitä nuoria kaikista kolmesta maasta ja joiden tuloksena syntyisi uudenlaisia – kasvokkaisia ja digitaalisia – tapoja nuorille vaikuttaa heitä koskevaan palvelujärjestelmään. Olimme kaikki innoissamme ja toivoa täynnä, kunnes Venäjä hyökkäsi Ukrainaan. Pian sen jälkeen Pohjoismaiden ministerineuvosto perui rahoitukseemme. Samalla hukkuivat sekä toivo että nuorten ääni.

Ymmärrämme hyvin, että Venäjää vastaan oli reagoitava: rahavirrat ja virallinen institutionaalinen yhteistyö Venäjälle oli katkaistava. Olisimme kuitenkin olleet valmiit pohtimaan erilaisia tapoja jatkaa yhteistyötämme, jotta hankkeemme olisi edelleen jotenkin hyödyttänyt myös näitä rakenteellisesti hyvin haavoittuvassa asemassa olevia venäläisnuoria, joille ei edes ikänsä puolesta ole ollut mahdollisuuksia äänellään vastustaa, saati tukea nykyhallintoa. Kuten

aina kriiseissä, tässäkin hyökkäyssodassa heikompiosaiset kärsivät eniten. Onko eettisesti oikein ensin antaa toivoa ja sitten sulkea kaikki ovet, erityisesti juuri haavoittuvassa asemassa olevilta nuorilta, joiden tulevaisuudelle tämänkaltaisilla aloitteilla olisi voinut olla merkitystä?

Meri Kulmala

Kirjoittaja työskentelee Helsingin yliopiston eriarvoisuustutkimusverkosto INEQin johtajana. Venäläisen lastensuojelun lisäksi hän tutkii Suomen kontekstissa kielellistä haavoittuvuutta sosiaalipalveluissa sekä nuorten mielen hyvinvointia ja vertaistukea.

Anna Fomina

Kirjoittaja on sosiologi ja Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden tohtoriohjelman väitöstutkija. Hän tutkii lapsuutta ja sosiaalipolitiikkaa Venäjällä erityisfokuksenaan sijaishuollossa kasvaneet nuoret.